

'שאם שייר בשדה בית תשעה קבין... מחזיר לו את הקרקע' — ואם אין במותר ט' קבין וחפץ המוכר בדמים ולא בקרקע, וטוען הלוקח: אוסיף לך עוד פיסת קרקע משלי ואשלים לשיעור ט' קבין — לכאורה היה נראה לתלות במחלוקת חכמים ורשב"ג (לעיל יג): בנכס שאין בו כדי חלוקה, ואומר אחד מן השותפין לחברו, טול אתה שיעור ואני פחות, דלרשב"ג אין שומעין לו, שטוען איני חפץ במתנה, משום 'שונא מתנות יחיד'. (וכן נפסק להלכה לכמה דעות — חו"מ קעא, י).
ואולם נראה פשוט לחלק, שכאן כל זכותו של המוכר משום תקנה שתקנו לו שהוא חסר ונפסד והלוקח אינו חסר, וכמו שכתב הרשב"ם דהוי כ'זה נהנה וזה לא חסר', ועל כן יש מקום לומר שמשום מדת חסידותו שאינו חפץ במתנה, אין לו זכות לכפות הלוקח לקנות ממנו קרקע שאינו חפץ בה. ודוקא שם שמעיקר דינא — הדין עמו, אין לנו לכפותו לקבל דבר שאינו שלו.

דף קד

'אלא לאו שמע מינה סתמא נמי כהן חסר הן יתר דמי. שמע מינה' — כתב רבנו שמשון (הביאורו בתוס' וברא"ש), שאם אין הלוקח עומד בתוך השדה ורואה את שטחה, חייב המוכר ליתן לו בית כור בדיוק, ואפילו חסר משהו, אין אומרים 'הגיעו'. ומסתבר שיכול הקונה לבטל את המקח מכל וכל, שיכול לטעון שאינו חפץ אלא בבית כור שלם, כמו שדיברו. (וראה לעיל מחלוקת הראשונים).
(וכן הביא הסמ"ע (ריה סקכ"ו) להלכה. ושם בלשונו נקט 'חסר או יתיר'. והעיר על כך רעק"א, שלכאורה ב'יתר' הרי אפשר תמיד להחזיר, הקרקע או הדמים).
ואולם יש שכתבו שאם הלוקח ראה את השדה — סבר וקיבלה, ואפילו פחת יותר, עד שתות — הגיעו, (ע' להלן ק). וכאן מדובר שאינו רואה את השדה אלא שדיברו ביניהם על שדה מסוימת, ולא 'בית כור עפר משדותי' סתמא. (ע' ריטב"א, ר"ן ונמוקי יוסף. וע"ע בטור — ריח. וראה במה שהעיר המהדיר את פסקי הר"ד — הרא"י וורטהיימר, בהערה 5).

(יתכן לומר שלפי המסקנא, באמת בית כור סתמא עדיף מכולהו, כיון שלא נחת לדיוקא לומר כבית כור, או 'חסר ויתר', משמע שלא חשב כלל על מדידות וסטיות אפשריות אלא התייחס לחלקה כמות שהיא, וכך היא נקראת בפיו ובלשון בני אדם 'בית כור', (וכדרך שאמרו בב"מ קד. 'האומר לחבירו בית כור ער אני מוכר לך, אע"פ שאין בו אלא לתך — הגיעו, שלא מכר לו אלא שמא'. ועתוס' לעיל ז סע"א), ונמצא הברייתא בלא זו אף זו נשנית, כדרך הברייתא, ולא ב'זו ואצ"ל זו'. (עיין בתוס').
ויש להעיר גם מלשון הש"ס לעיל (צה רע"א. ע"ש ברשב"ם ותוס') ד'הן חסר הן יתר' משמע דווקא רצון עקרוני לדייק ולא לסתות. — עפ"י 'בדרך טובים')

'... שאם שייר בשדה בית ט' קבין... מחזיר לו את הקרקע. ולא את הרובע בלבד הוא מחזיר אלא את כל המותר. אמר רב הונא... (ובע"ב) 'תאני רבין בר רב נחמן...' — הר"י בן מגאש מפרש (ולא כרשב"ם ושא"ר) שהדין האחרון שבמשנה, שמחזיר את הכל, מתייחס אל הסיפא בלבד, שאם שייר בשדה ט' קבין — מחזיר את כולו, אבל כלפי הדין הקודם — 'יתר מכאן יעשה חשבון', אינו מחזיר אלא את המותר ולא את הרובעין.

(וראה אריכות בשטמ"ק. ונראה לכאורה לפי הגרסה שלפנינו בגמרא לעיל (צה). 'מיהו רביע לא חשיב, יתר מרביע חשיב, דכיון דחזי ליה לאיצטרופי בתשעת קבין הואי לה ארעא חשיבתא בפני נפשא והדרא' (ואפשר שהרשב"ם והתוס' לא גרסו לה התם) — נראה כמעט מפורש שדין החזרת הרבעין הוא מחמת הסיכוי לצרף ארעא חשיבתא. ונראה מזה שדוקא כשבא ליטול בקרקע אמרו שיטול הכל, כדי שיהא בו כדי לצרף שיעור ט' קבין או קרוב לכך, ובאופן כזה שחפץ בקרקע, ודאי לא נתכוין למחול אף על הרבעין, אבל כשבא ליטול מעות ולא נחשב בשבילו המותר להחזיק בו, מאחר שאינו ט' קבין, (או שמא אפילו אם היה בו ט' קבין ואינו רוצה בהן כי קטנה היא בעיניו), הרי מוכח שבאמת נתכוון למכור הכל, ואף שיתר יותר מרובע שאין אדם רגיל למחול, הא קמן שאינו רוצה בקרקע הנשאת ודין שיטול המותר.

אך נראה שכל זה רק אליבא דרב הונא (דאיליביה קיימינן בסוגיא לעיל צה), הסובר שט' קבין שאמרו — אפילו בבקעה גדולה. הרי שעיקר השיקול אם מחל או לא אינו תלוי רק ביחס רובע לסאה אלא גם בחשיבות הקרקע היתירה. והוא כנ"ל. אמנם לרב נחמן החולק עליו (וכמותו נפסק להלכה) הכל תלוי ביחס בלבד, וענין ט' קבין לא נאמר אלא לענין רצה מחזיר וכו' (וכפירוש רשב"ם).

ויש מקום לפי זה לומר, שמה שאמר רבין בר רב נחמן לתקן לשון המשנה, (ועריטב"א), זה דוקא לשיטת ר"ג אביו, אבל לרב הונא אין צורך בכך, שכך כוננת המשנה: כאשר מחזיר הקרקע מחמת שהיה מותר על רובע לסאה שנצטרף לבית ט' קבין, לא רק הרובע מחזיר מחמת חשיבותו אלא גם היתר עליו אף שהוא לבדו פחות משיעור רובע לסאה, וכבר השארנו בידו קרקע חשובה לשה או לגינה, מ"מ מאחר שכבר יש בידו קרקע חשובה, ודאי ראוי לצרף אליה הכל, שלא נתכוון למחול בכה"ג.

ואתי שפיר לפי"ז שלעיל צד: באו לסייע לרב הונא מדתני רבין בר רב נחמן, וע"ש בתוס' שהעירו במה שלא הביאו מן המשנה. ולהנ"ל דוקא מברייתא דרבין יש לסייע (שכנראה הגיה עפ"י ברייתא שהיתה בידו, דאל"כ היה צ"ל 'אמר רבין... תני לא את המותר' ודוק), שבלעדיה מתפרשת משנתנו דוקא בקרקע ואינו ענין לניפוי ההתם, שהוא כמעט. ואכן זהו שדוחה שם הדוחה, דיותר מרובע חשיב משום שראוי להוסיף לט' קבין, והוא כנ"ל אליבא דרב הונא וכפשוט לשון המשנה, (מדלא קתני לה לאחר "עשה חשבון" דקאי על הסיפא בלבד. — עפ"י 'בדרך טובים').

דף קה

'זו דברי בן ננס אבל חכמים אומרים: הלך אחר פחות שבלשונות' — אף על פי שלא נחלק שום אדם, על החזר מדבריו בתוך כדי דיבור, שחזרתו חזרה ואין ממש בדבריו הראשונים — כאן שונה, כיון שאמר הלשון האחרון ולא ברר יותר, אפשר שחזר וניחם על האחרון ורוצה בלשון הראשון. (ריטב"א).

ובתוס' רי"ד פרש, שיש לומר שרצה לכפול את דיבורו הראשון, אלא שהתבלבל בלשונו ואמר ההיפך, אבל דעתו כמו שאמר בדיבור הראשון.

'ואיכא למימר פרושי קא מפרש' — לפי צד זה, שדבריו הראשונים הם העיקר, ודבריו האחרונים אינם אלא פירוש לראשונים (ודלא כ'פירושי קמפרש' דלהלן בע"ב. ולא חש תלמודא להשתמש באותה מטבע לשון, אף שהכוונת הפכיות — עריטב"א) — חודש העיבור שייך לשוכר. ולפי זה היה נראה לכאורה שמשלם כל חדש פחות מדינר, שהרי מחלק את הסכום הכולל — 12 דינר, ל-13 תשלומים. (וע' בלשון הריטב"א). אולם הרשב"ם כתב שנתן לו דינר לחודש. וכתב עוד, שיכול לסלקו בתוך החודש הראשון או השני. ואמנם בסוף החודש השנים-עשר א"א לו לסלקו, שהרי חודש זה בכלל ההסכם, וכבר שילם עבור חודש זה, כי הרי פורע בסוף כל חודש דינר והושלמו הי"ב דינרים לשנה.

דפים קב — קג

קסג. המוכר לחברו קרקע (שאינה מסויימת ומוכרת לקונה) – באלו אופנים נכללים במכירה הטרשים או הנקבעים שבה, ובאלו אופנים אינם נכללים?

המשנה מחלקת בין נקעים או סלעים הגבוהים / עמוקים עשרה טפחים, (ורחבים ארבעה. רשב"ם, וכן הביא הרשב"א מהירושלמי. ויש חולקין — עריטב"א), שאלו נחשבים כמקום נפרד לעצמו ואינם נמדדים עמה, ובין פחות מעשרה, הנמדדים עמה.

(לשיטת רשב"ם — כל זה רק באומר 'בית כור עפר', שמשמע ראוי לזריעה. אבל 'בית כור' סתם — אפילו כולו סלעים, הגיעו. ולשיטת התוס' ושאר ראשונים — אין חילוק, שאין דרך להזכיר 'בית כור' 'בית סאה' אלא בקרקע המיועדת לזריעה. רא"ש, רי"ד).

אין חילוק בין נקעים המלאים מים שאינם ראויים לזריעה, בין שאינם מלאים. (רב פפא. וע' בהדושי הרשב"א). ואם אמר 'כבית כור עפר' (ולש"ר — גם 'בית כור' סתמא) — אפילו עמוקים או גבוהים יותר מעשרה — נמדדין עמה.

שטח הטרשים (וכן נקעים שאינם ראויים לזריעה. רשב"ם. ובטור משמע אפילו נקעים הראויים. ערש"ש) בסך הכל, לא יהא מעל בית ארבעת קבין לכוור. (1/45 מהשטח הכולל). וגם כשאמר 'כבית כור עפר'. רשב"ם, רא"ש, רא"ה, ר"ן). ואם הוא בית-ארבעת-קבין — דוקא כשהוא במפוזר ולא בריכוז. ונחלקו במידת הפיזור — אם בחמשת קבין או ברוב השדה. (יש מן הראשונים שנקטו שאין כאן מחלוקת, אלא תרוויהו בעינין). (ולדעה זו האחרונה, נסתפקו בגמרא כשרוב ד' קבין במיעוט השדה, ומיעוט מן הד' ברובה).

אם סך כל שטח הטרשים פחות מבית ארבעת קבין, אפילו הוא מרוכז — נמדד עמה. ובסלע יחידי (שבאמצע השדה, ולא בקצה, כדלהלן) — שיטת הרשב"ם שדינו כשיעור הטרשים. ויש אומרים (עפ"י הירושלמי. וגרסו גם בבבלי אחרת) שאם הוא בשטח בית רובע — אינו נמדד עם השדה. (ויש שיעורים נוספים בירו' — ע' בראשונים). ויש אומרים: סלע שיש לו שם לעצמו, אפילו קטן, אינו נמדד עמה.

סלע (או קבוצת סלעים) שבקצה השדה, אפילו בתוך גבולותיה המסומנים, אלא שהם סמוכים למיצר — אינו נמדד עמה, אפילו הוא נמוך מ' טפחים וקצר מד"ט. (ונסתפקו כשיש עפר מועט בינו ובין המיצר, או עפר מלמטה וסלע מלמעלה, וכן להפך. ועלה ב'תיקו'). ונסתפקו באופנים שונים כשצורת מיקום הטרשים מפריעה את החרישה באותו שטח.

(יש שחילקו בין סלעים הגבוהים ג' טפחים מהקרקע ובין נמוכים מג"ט, שבהם אפילו מרוכזים — נמדדים עמה. ורשב"ם חלק על דעה זו).

(נחלקו הראשונים כאשר הדין 'אין נמדדין עמה' — האם הם של המוכר או של הקונה).

דפים קג, קד, קו

קסד. המוכר לחברו קרקע מסויימת, ואמר לו בשעת המכר:

- א. 'בית כור עפר אני מוכר לך' — מדה בחבל'.
  - ב. 'בית כור עפר אני מוכר לך' — הן חסר הן יתר'.
  - ג. 'בית כור עפר אני מוכר לך'.
  - ד. 'בית כור עפר אני מוכר לך' — בסימניו ובמצריו'.
- ומדדו ונמצאת יותר או פחות — מה דינם?

א. פיחת כלשהו — ינכה מן החשבון. הותר כלשהו — מחזיר למוכר. ומחזיר לו קרקע או מעות, כפי רצון המוכר, (שעשו תקנה עבורו לדרוש מעות, כי אין לו שימוש בפיסת קרקע קטנה). ואם היה שינוי בחיר הקרקע בין שעת הקנייה להחזרה, אין כופין את הלוקח להחזיר מעות אלא כפי ערך הזול.

היה המותר שיעור חשוב (בשדה — ט' קבין. בגינה — חצי קב לת"ק, או רובע לר"ע) — מחזיר לו את עודף השטח ואינו חייב להחזיר לו מעות. (שיש לו למוכר כדי שימוש בשטח זה ואינו נפסד בהחזרתו).

וכן אם לא היה במותר שיעור חשוב, אלא שהיה סמוך לשדה אחרת של המוכר — אין לחייב את הקונה להחזיר דמים אלא יכול להחזיר בקרקע בסמוך לשדה המוכר. (והסתפק רב אשי בשהיה בור / אמת המים / דרך הרבים / ריכבא דדיקלי — מפסקת ביניהם. ועלה ב'תיקן').

ב. אפילו פיחת או הותר רובע לסאה (או שלשים רובעים לכוור, וכל על זה הדרך) — הגיעו. יתר מכאן יעשה חשבון. (ובהותר, מחזיר קרקע או מעות, כנ"ל). וחוזר כל המותר על בית-כוור. (וע' בשטמ"ק שיטה אחרת לר"י בן מגאש).

היה הפרש בכדי שיעור חשוב לעצמו (כנ"ל — ט' קבין לשדה וכו') — נחלקו אמוראים: רב הונא אמר שאין כאן מחילה אלא כל אותו השטח המותר — חוזר. ורב נחמן אמר שאם מכר לו שטח גדול ואותו מותר הוא ביחס 'רובע לסאה' או פחות — הגיעו. ורק כאשר אותו שטח הוא יותר מרובע לסאה — חוזר למוכר. (והלכה כמותו. פוסקים. ועריטב"א).

(הרמב"ם והשו"ע (וכן הובאה שיטה זו ברשב"ם) פירשו, שלעולם יד המוכר על העליונה אלא אם השטח העודף הוא ט' קבין בנוסף על שיעור 'רובע לסאה' שאז מחזיר קרקע ולא מעות).

ג. מסקנת הגמרא שסתמא כ'הן חסר הן יתר' דמי. (ואם לא דיברו על קרקע מסוימת, שהלוקח יודעה ומכירה — חייב ליתן לו בדיוק בית כור. ואם חסרה, יש שכתבו שיכול הלוקח לבטל המקח, וי"ח. — עתוס', רא"ש, רשב"א, ועוד).

ד. הפרש של פחות משתות — הגיעו. יתר משתות — ינכה. שתות עצמה — לרב הונא, כפחות משתות דמי. ורב יהודה, כיותר משתות. (ברמב"ם ובטושו"ע (ריח, טו) נפסק כרב הונא, דברייתא מסייעת לו, וכן בירושלמי מובאת רק שיטה זו. ואולם רב האי גאון פסק כרב יהודה — ערא"ש).

אם הקונה מכיר את השדה וקיים ליה בגוה — הרי סבר וקיבל, ואפילו ביתר משתות הגיעו.

דף קה

קסה. כיצד יש לדון שתי לשונות הסותרות זו לזו, שנאמרו במשפט אחד על ידי המוכר?

שיטת בן ננס לתפוס לשון אחרון, וכן דעת רב. ואולם כמה תנאים חולקים וסוברים לדון הדבר כספק, אם העיקר כלשון ראשון או כלשון אחרון, ומעמידים את הקרקע בחזקת המוכר ואת המטלטלין בחזקת התפוס בהן. וכן הורה שמואל. (ורב נחמן — בב"מ, (אלא שנחלקו שם שמואל ור"נ בענין תפיסה בספקות). וכן כתב הרשב"ם וש"פ להלכה. וראה ביתר בב"מ דף קב — שאלה ריד).

דפים קו — קז

קסו. א. האם הטלת גורל בשביל חלוקת שותפין, יש לה תוקף של מעשה-קנין, ומאימת?

ב. שלשה שותפין, שקדמו שנים מהם והטילו גורל (לחלוקת הנכס לשלשה חלקים) ללא ידיעת השלישי — האם יש תוקף לאותו גורל?